

Καταρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω το δήμαρχο Δίου Ολύμπου, κο Γερολιόλιο, που από το πρώτο άκουσμα της πρότασής μου, έδωσε τη συγκατάθεσή του. Επίσης να ευχαριστήσω τη σημερινή πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου και δημοτική σύμβουλο κυρία Ουρανία Κατσαμάκα για την αγαστή συνεργασία.

Ειδική αναφορά και ευχαριστίες πρέπει να απευθυνθούν και προς τους κυρίους Σωτήρη Μασταγκά και Νικόλαο Παπανικολάου για την παραπομπή σε γραπτές πηγές άλλων εποχών αλλά και για τις προσωπικές τους μαρτυρίες, στο δάσκαλο Χρήστο Σκρέτα για την παραχώρηση προς χρήση μέρους των φωτογραφιών που συνοδεύουν το φάκελο του εθίμου και στον ειδικό συνεργάτη του δήμου Δίου-Ολύμπου Βαγγέλη Αγγέλη που με ιδιαίτερη επιμέλεια επεξεργάστηκε το υλικό.

Το αποτέλεσμα της όλης διαδικασίας το αφιερώνω στη μνήμη των μελών οικογενειών που δεν είναι πια στη ζωή και από τις οποίες προέρχομαι, Παυλίδη, Καρτσιούνα, και Λεμόνα αλλά ειδικότερα στην οικογένεια Παπαζαχαρία που απαντάται σε γραπτές πηγές στο Λιτόχωρο από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Σε όλη αυτή την ιδιαίτερα σχολαστική και επίπονη προσπάθεια συμπαραστάτες ήταν η γυναίκα μου Σοφία και οι δυο μου γιοι Ζαχαρίας και Δημήτρης που τους ευχαριστώ για τη στήριξη και την υπομονή τους.

Τέλος ιδιαίτερη μνεία θέλω να κάνω σε όλους αυτούς τους πολλούς που άνοιξαν τα σπιτικά τους και με φιλοξένησαν για να μου πουν τις προσωπικές τους μαρτυρίες και ερμηνείες για το τι πραγματικά είναι και τι συμβολίζει το έθιμο των Σίχων.

Πως ξεκίνησε η ιδέα

Η όλη διαδικασία ξεκίνησε τέτοιες ημέρες του 2020 όταν – εν μέσω καραντίνας –σε κάποιες από τις αναζητήσεις μου έπεσα πάνω στο έθιμο των μομόγερων στην Κοζάνη. Το συγκεκριμένο έθιμο τελείται κάθε πρωτοχρονιά και έχει ρίζες διονυσιακές, μάλιστα ο δήμος Κοζάνης και σύλλογοι της περιοχής κατάφεραν να το εντάξουν στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

Έψαξα διεξοδικά τη διαδικασία για την UNESCO και το πως θα μπορούσε ένα δικό μας έθιμο να ενταχθεί στον παγκόσμιο κατάλογο. Προαπαιτούμενο για αυτό ήταν η ένταξή του στον Εθνικό κατάλογο. Η

πρόταση στον δήμαρχο έγινε την 7^η Ιανουαρίου του 2020 την ημέρα που με κάλεσε για να μου ευχηθεί για την ονομαστική μου εορτή. Είπε το «ναι», ενημέρωσε και το δημοτικό συμβούλιο που ομόφωνα είπε το ΝΑΙ και έτσι ξεκίνησαν οι επαφές με το υπουργείο, οι αναζητήσεις στο διαδίκτυο, με το όμορφο αυτό ταξίδι να ολοκληρώνεται τον Φλεβάρη του 2022 όταν και το έθιμο των Σίχων εντάχθηκε στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με απόφαση της υπουργού Λίνας Μενδώνης. Το ταξίδι μπορεί να ήταν όμορφο, η διαδικασία ήταν όμως σχολαστική. Στο υπουργείο Πολιτισμού έχουν προδιαγράψει πολύ αυστηρά κριτήρια για την ένταξη ενός εθίμου και κυρίως βασίζονται στη μοναδικότητά του αλλά και την αλληλεπίδρασή του με την τοπική κοινωνία και την αδιάκοπη τέλεση του έως το σήμερα.

Εξαρχής πίστεψα ότι το έθιμο των Σίχων πληροί τις προϋποθέσεις αυτές και το αποτέλεσμα με δικαίωσε.

Τι είναι τα Σίχνα

Τα Σίχνα αποτελούν την κυριότερη θρησκευτική τελετή στη λάμψη του Ολύμπου και βρίσκονται στη ζωή των Λιτοχωρινών επί αιώνες.

Για το πόσο σημαντικά είναι για τους Λιτοχωρίτες αναφέρεται στο βιβλίο «Λιτοχωρίτικες Ιστορίες» του αείμνηστου δασκάλου Θανάση Αδαμόπουλου στο κείμενο με τίτλο «Τα Ιερά κειμήλια» όπου οι ξεριζωμένοι, μετά την επανάσταση του 1878, Λιτοχωρίτες τα πήραν μαζί τους στη Θεσσαλονίκη και τα αποθήκευσαν μαζί με τις εικόνες τους και άλλα ιερά κειμήλια στον Ιερό Ναό Γρηγορίου Παλαμά.

Στις μέρες μας, ανήμερα των Θεοφανίων, μετά τη λειτουργία, ορίζονται, με άτυπη διαδικασία κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, οι άντρες που θα σηκώσουν τα Σίχνα, οι λεγόμενοι σιχνοφόροι. Κριτήρια για την επιλογή τους είναι η ηλικία, η δύναμη, το παράστημα, η επιδεξιότητα. Σήμερα υπάρχουν οικογένειες και άνδρες που κράτησαν το ίδιο Σίχνο για πάνω από 30 χρόνια.

Η πομπή ξεκινά από τον Άγιο Δημήτριο και τον Άγιο Γεώργιο και η συνάντηση των τριών ενοριών γίνεται στην κεντρική Πλατεία του Λιτοχώρου, κάτω από το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου, όπου βρίσκονται ήδη τα Σίχνα του Αγίου Νικολάου. Κατά τη διάρκεια των

πομπών προς τον Άγιο Νικόλαο γίνονται στάσεις όπου οι σιχνοφόροι ψάλλουν ένα μακρόσυρτο και ιδιότυπο «Κύριε Ελέησον». Το ίδιο συνεχίζεται και μετά το αντάμωμα των τριών ενοριών και την πορεία προς τον λάκκο.

Όλο το εκκλησίασμα των ναών με επικεφαλής του ιερείς του Λιτοχώρου, τους ψάλτες, τα παιδιά με τα εξαπτέρυγα και τις εικόνες, ενώνονται σε μια μεγάλη πομπή όπου τα Σίχνα ακολουθούν τα εξαπτέρυγα και τις εικόνες.

Μέχρι και τις μέρες μας, εντονότερα στο παρελθόν, οι γηραιότεροι από τα μπαλκόνια των σπιτιών, αποδίδουν τιμές – με ντουφεκιές – στην πομπή των Σίχνων. Και αυτό είναι ένα ακόμη στοιχείο που μας δείχνει πως αποτελούν κειμήλια μεγάλης αξίας.

Η πομπή καταλήγει στη θέση «Λάκκος» στις απολήξεις του φαραγγιού του Ενιπέα ποταμού όπου γίνεται και ο αγιασμός των υδάτων. Τα Σίχνα παρατάσσονται γύρω από την κυκλική γούρνα, που βρίσκεται δίπλα στον Ενιπέα ποταμό και οι σιχνοφόροι μαζί με τους υπόλοιπους πιστούς παρακολουθούν τον Αγιασμό. Κατά τη διαδικασία ο σταυρός ρίχνεται μέσα στη γούρνα και οι νεαροί Λιτοχωρίτες βουτούν για να βρουν τον Σταυρό. Στο τέλος της διαδικασίας τα Σίχνα βουτιούνται, τρεις φορές, στα παγωμένα και αγιασμένα νερά του Ενιπέα. Στη συνέχεια επιστρέφονται από τους σιχνοφόρους στους κεντρικούς ναούς και την επόμενη ημέρα, ανήμερα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, ξεκινά η αποσυναρμολόγησή τους και η φύλαξή τους.

Τα Σίχνα εμφανίζονται μόνο μία φορά τον χρόνο τα Θεοφάνια, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων στο πέρασμα των χρόνων, κατά τις οποίες λόγοι ανωτέρας βίας (π.χ. πόλεμος, εξαιρετικά δυσμενείς καιρικές συνθήκες, πανδημία) δεν επέτρεψαν το συγκεκριμένο τελετουργικό.

Σήμερα φυλάγονται στους τρεις κύριους Ιερούς Ναούς, τον Άγιο Δημήτριο, τον Άγιο Νικόλαο και τον Άγιο Γεώργιο.

Ιστορικά Στοιχεία

Τα Σίχνα ως έθιμο έχουν τις ρίζες τους στο Βυζάντιο, κάτι που προκύπτει κυρίως από προφορική παράδοση. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως η λέξη προέρχεται από το λατινικό *signum*, κάτι που αναφέρει η

βιβλιογραφία και αποδεικνύεται από το κοινό ουδέτερο γένος και των δύο λέξεων και τη μεταγραφή στα λατινικά του ουρανικού «χ» ως «g».

Τα Σίχνα του Λιτοχώρου είναι σημαίες εκκλησιών. Οι τιμές που αποδίδονται στα Σίχνα, η συσπείρωση των οικογενειών και κάθε γειτονιάς-ενορίας γύρω από αυτά, μα κυρίως οι χαιρετισμοί τους με ντουφεκίες μας οδηγούν στο τολμηρό συμπέρασμα πως πιθανά αποτέλεσαν μπαϊράκια, (Κάκαλος) κάτι που αποτελεί μια διάχυτη πεποίθηση της τοπικής κοινότητας. Παράλληλα ο Λασπόπουλος αναφέρει στο άρθρο τους με τίτλο Όλυμπος και οι κάτοικοί αυτού- Ήθη και έθιμα Λιτοχώρου – Τα Σίχνα στο Παρνασσός, Αθήνα, 1878. Απόσπασμα: «Δόρατα υψηλά 10-15 μέτρων θεώνται υψούμενα και οιονεί αυτομάτως παλλόμενα την ημέραν των Φώτων, ότε η βάπτισις του Θεανθρώπου Σωτήρος τελείται. Σταυρός επί της κορυφής αυτών εστημένος, χρυσούς ή αργυρούς, ευσεβούς χειρός ευλαβέστατον δώρον χαιρετίζει την χρυσίζουσαν την ημέρας εκείνης ανατολήν και κυανόλευκος και ερυθρά σημαία και άλλοις ηχηροίς χρυσοίς ποικίλμασιν....» και συμπληρώνει: «ιερά της θρησκείας σημεία, τα εκφραστικώτατα της παλιγγενεσίας εμβλήματα, της ενότητος και ισχύος θεία λάβαρα».

Πολύτιμα τεκμήρια αποτελούν οι σταυροί λιτανείας στην κορυφή των Σίχνων. Πολλά από αυτά φέρουν το όνομα του αργυροχρυσόχου που τους επιμελήθηκε και οι περισσότεροι το όνομα της εκκλησιάς όπου είναι αφιερωμένα και βέβαια την ημερομηνία κατασκευής τους.

Οι μαρτυρίες των παλαιότερων πάντα έλεγαν πως τα Σίχνα είναι βυζαντινά λάβαρα και πως τα βρήκαν στη θρησκευτική ζωή του τόπου από τις προηγούμενες γενιές. Αυτό λένε και σήμερα.

Λέγεται πως στα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του οικισμού, λίγο μετά την Άλωση της Πόλης, στην περιοχή του Λιτοχώρου εγκαταστάθηκαν οικογένειες Βυζαντινών. Σύμφωνα με τα ίδια λεγόμενα και το μύθο, αυτοί είναι που έφεραν το έθιμο στην περιοχή. Κατάλοιπο της βυζαντινής παράδοσης στο Λιτόχωρο αποτελεί και ο στολισμός, ανήμερα των Θεοφανίων, δύο δέντρων πορτοκαλιάς με καρπούς στους κύριους ναούς. Τη βυζαντινή προέλευση του εθίμου της στολισμένης πορτοκαλιάς έχει μελετήσει διεξοδικά ο αείμνηστος βυζαντινολόγος καθηγητής Κωνσταντίνος Καλοκύρης.

Τα Σίχνα είχαν, αυστηρά τον αριθμό των εκκλησιών. Όμως, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα υπήρχαν δυο επιπλέον, ένα του Αγίου Μηνά της Τοπόλιανης και ένα της Αγίας Παρασκευής του «Παλιοχωρίου», παλαιού οικισμού βόρεια του Λιτοχώρου, που οι κάτοικοι της κωμόπολης τα διατηρούσαν από παράδοση σχετική με την καταγωγή μέρους του πληθυσμού της κοινότητας και τα οποία, δυστυχώς, έπαψαν να υπάρχουν.

Της τελικής πομπής των Σίχνων προηγούνταν η Ελληνική σημαία και οι εικόνες που κρατούσαν μικρά παιδιά. Το 1913, στον πρώτο μετά την απελευθέρωση εορτασμό των Θεοφανίων, την πομπή ακολούθησε και πλήθος ελληνικών σημαίων. Κι αυτό το γεγονός αποτελεί τον κυριότερο λόγο που το έθιμο χαρακτηρίζεται ως **εθνικοθρησκευτικό**.

Σύμφωνα με αρχειακές πηγές (βίντεο της εποχής που υπάρχει στο αρχείο της ΕΡΤ) στις εκδηλώσεις που έγιναν στην Πλατεία του Λιτοχώρου τον Φλεβάρη του 1967, στον εορτασμό της 99ης επετείου από την Επανάσταση του Λιτόχωρου – Ολύμπου, τα Σίχνα «συμμετείχαν» στις εκδηλώσεις ως ένδειξη τιμής. Αποτελεί όμως μέχρι και σήμερα άλυτο μυστήριο το γεγονός ότι τα Σίχνα δεν συμμετείχαν στους εορτασμούς της απελευθέρωσης του Λιτοχώρου το 1912, τουλάχιστον δεν είναι θεατά στη μοναδική – μέχρι σήμερα - γνωστή φωτογραφία που τραβήχτηκε στον Άγιο Γεώργιο.

Μέχρι και τη δεκαετία του 1970 τα Σίχνα φυλαγόταν το καθένα σε κάθε μία από τις 14 εκκλησίες της κωμόπολης. Στις αρχές του 19ου αιώνα το Σίχνο κάθε εκκλησίας το φύλαγε, στην κασέλα του σπιτιού της, μια οικογένεια, συνήθως ισχυρή είτε για τον πλούτο είτε για τα πολλά τουφέκια ή για το κοινωνικό της κύρος. Συνήθως αυτοί ήταν και επίτροποι των εκκλησιών.

Την παραμονή των Θεοφανίων κάθε οικογένεια έβγαζε το Σίχνο της και το αρμάτωνε με την συμμετοχή ολόκληρης της γειτονιάς.

Οι επιγραφές που βρίσκονται πάνω στους σταυρούς λιτανείας που τοποθετούνται στην κορυφή του κάθε Σίχνου, αποτελούν και την κυριότερη πηγή για τον κάθε ερευνητή του εθίμου. Αρχίζουν από το 1840. Πολλές από τις ημερομηνίες που αναφέρονται είναι προ μεγάλων γεγονότων που γίνονται στην περιοχή ή συμπίπτουν με αυτές. Μερικοί σταυροί έχουν χρονολογία παλαιότερη από 3-5 χρόνια από την

Επανάσταση του 1854 που το Λιτόχωρο και πάλι επαναστάτησε και κάηκε. Του Αγίου Ιωάννη έχει ημερομηνία του 1876, δύο μόλις χρόνια πριν την Επανάσταση του 1878.

Ο σταυρός του Σίχνου του Αγίου Δημητρίου, του παλαιότερου Ιερού Ναού στο Λιτόχωρο καθώς πρωτοχτίστηκε το 1770, έχει ημερομηνία 5 Ιανουαρίου 1854.

Λόγω της 2χρονης ενασχόλησής μου με το έθιμο των Σίχνων και μετά από την διεξοδική έρευνα και μελέτη που πραγματοποίησα, η προσωπική μου άποψη για την προέλευση του εθίμου στη νεότερη ιστορία είναι η εξής:

Αναμφισβήτητα τα Σίχνα έχουν τις ρίζες τους στο Βυζάντιο όπως όλοι λένε και το συνδέουν με την καταγωγή των Λιτοχωριτών από την Πόλη όπου και πολλοί εγκαταστάθηκαν σε προϋπάρχον οικισμό.

Είναι πολλές οι βυζαντινές αναπαραστάσεις με τον εορτασμό των Φώτων στην Κωνσταντινούπολη αλλά και λειτουργίας στην Αγία Σοφία όπου τα λάβαρα αυτά συμμετέχουν.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οι κλέφτες και οι αρματολοί ζούσαν λεύτεροι στον Όλυμπο και τα Σίχνα αποτελούσαν τις σημαίες αυτών των οργανωμένων σωμάτων.

Αναφέρει η λαϊκή μούσα: 'Εγώ είμ' ὁ γέρος Ὀλυμπος 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένος, ἔχω σαράντα δυὸ κορφαῖς κ' ἐξήντα δυὸ βρυσούλαις, κάθε κορφή καὶ φλάμπουρο κάθε κλαδὶ καὶ κλέφτης».

Εκείνη την εποχή, της Τουρκοκρατίας αλλά και της συνεχούς επανάστασης, υπήρχαν τα γνωστά φλάμπουρα, τα οποία ήταν συνήθως μονόχρωμα, έφεραν σταυρό, και χρησιμοποιούνταν από τους Κλέφτες και τους Αρματολούς στα πανηγύρια και τις εορτές, αλλά και τα μπαϊράκια (από την τουρκική λέξη bayrak, που σημαίνει σημαία), τα οποία ήταν δίχρωμες πολεμικές σημαίες, που συνδύαζαν το κόκκινο με το λευκό ή το κυανό, μαζί πάντα με τον σταυρό.

Τα φλάμπουρα και τα μπαϊράκια φέρονταν σε κοντάρι (κοντούς) με επίστεψη σιδερένιο σταυρό. Οι σημαιοφόροι δεν επιλέγονταν τυχαία, αλλά ανάμεσα σε αυτούς, που διακρίνονταν στο πεδίο της μάχης για τη γενναιότητα και το θάρρος τους, σε συνδυασμό με το παράστημα και τη λεβεντιά. Η θέση του σημαιοφόρου ήταν τιμητική και συνάμα πολύ

δύσκολη, αφού ουσιαστικά αποτελούσε το φύλακα της τιμής του στρατιωτικού σώματος. Η σημαία τιμά τον φέροντα και όχι εκείνος τη σημαία, αλλά και ο σημαιοφόρος πρέπει να είναι αντάξιος της τιμής, που του γίνεται.

Προφανώς και όλα τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα σημερινά Σίχνα έχουν την ίδια μορφή με τις σημαίες των κλεφτών και των αρματωλών του Ολύμπου και όλων των επαναστατικών κινημάτων εκείνης της εποχής.

Αξίζει να αναφέρω ότι έναν μόλις χρόνο πριν από την απελευθέρωση του Λιτοχώρου, τα Θεοφάνεια του 1911, υπάρχει αίτημα προς την τοπική τουρκική διοίκηση για συμμετοχή των κλεφτών και των αμαρτωλών του Ολύμπου στη γιορτή των Θεοφανείων. Το αίτημα δεν έγινε δεκτό. Την επόμενη ημέρα όμως κλέφτες και αρματωλοί του Ολύμπου βρέθηκαν λίγο κάτω από τον Άγιο Δημήτριο, στο σπίτι που σήμερα λειτουργεί ο ξενώνας «ΡΟΜΠΟΛΟ» και εκεί περίμεναν τα Σίχνα που πήγαιναν του Αη Γιαννιού στις εκκλησίες. Εκεί απέδωσαν προς τα Σίχνα στρατιωτικές τιμές – πυροβολισμούς.

Υποθέτω πως και το λάβαρο της Επανάστασης του Λιτοχώρου του 1878 που υψώθηκε στην Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου δεν ήταν τίποτα άλλο πέρα από ένα Σίχνο.

Με τα χρόνια το έθιμο γιγαντώθηκε.

Η απελευθέρωση έδωσε την ευκαιρία στους Λιτοχωρίτες να εκφράσουν ελεύθερα το θρησκευτικό τους συναίσθημα και την ελληνικότητά τους και έτσι τα Σίχνα από τις κορυφές του Ολύμπου πέρασαν στους ναούς. Λίγο νωρίτερα στόλιζαν ως παντιέρες τα λιτοχωρίτικα καράβια που αλώνιζαν τη Μεσόγειο και επέστρεφαν στον τόπο τους για να συμμετέχουν στον καθαγιασμό των υδάτων που κατέληγαν στις θάλασσες μας.

«Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή», αναφέρει ο Σεφέρης.

Εγώ σήμερα παραδίδω στο δήμο Δίου-Ολύμπου και στις επόμενες γενεές ένα έθιμο αναγνωρισμένο που αποτελεί γνήσιο και αναπόσπαστο κομμάτι του λαϊκού πολιτισμού μας. Η χαρά μου είναι διπλή γιατί αποδέκτης αυτής της προσφοράς μου στον τόπο είναι ο συγκεκριμένος δήμαρχος που μας συνδέει φιλία 30 χρόνων την οποία τιμώ και σέβομαι αδιάλειπτα.

Εύχομαι ο δήμος Δίου – Ολύμπου και ο δήμαρχος προσωπικά να επενδύσουν στο έθιμο αυτό. Εμπράκτως να το εντάξουν στο τουριστικό προϊόν της περιοχής και να τηρήσουν όλες τις δεσμεύσεις που έχουμε αναλάβει προς το Υπουργείο Πολιτισμού. Επίσης– όταν οι συνθήκες ωριμάσουν – είναι σημαντικό να γίνει η μεγάλη προσπάθεια να αναβιώσει το έθιμο των Σίχων και σε άλλες δημοτικές ενότητες του Δήμου μας και ταυτόχρονα να ξεκινήσει η διαδικασία για την ένταξή του στην UNESCO. Εγώ προσωπικά θα είμαι και πάλι εδώ για να προσφέρω.

Γιατί η πολιτιστική μας κληρονομιά, δεν είναι τίποτα παραπάνω από τον πολιτισμό των απλών ανθρώπων από τους οποίους προερχόμαστε και για αυτούς δημιουργούμε.

Χρέος μας προς τον τόπο και πατριωτικό μας καθήκον είναι η διατήρηση του εθίμου και η παράδοσή του στις επόμενες γενιές.

Σας ευχαριστώ θερμά!